

**MARKAZIY BANKNING INFLYATSIYA DARAJASINI
BOSHQARISHDA ROLI**

Panjiyeva Obodoy Hayit qizi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: Obodoykhon0395@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu tezisda Markaziy bankning inflyatsiya darajasini boshqarishdagi roli tahlil qilinadi. Inflyatsiya mamlakat iqtisodiy barqarorligiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri bo'lib, uni samarali boshqarish iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Markaziy bankning asosiy vazifalaridan biri – narxlar barqarorligini saqlash, inflyatsiyani maqbul darajada ushlab turish hamda pul-kredit siyosati orqali iqtisodiyotni tartibga solishdir. Mazkur tezisda Markaziy bankning inflyatsiyani boshqarish bo'yicha qo'llaydigan asosiy mexanizmlari, jumladan, foiz stavkalari siyosati, pul massasi tartibga solinishi, valyuta kursi siyosati hamda kredit bozoriga ta'sir etuvchi choralar batafsil yoritiladi. Shuningdek, inflyatsiyani boshqarishda inflyatsion targetlash strategiyasining samaradorligi, uning afzallik va kamchiliklari o'rganiladi. Dunyo tajribasi va O'zbekiston misolida Markaziy bankning inflyatsiyaga qarshi olib borayotgan choralari tahlil qilinib, ularning natijadorligi baholanadi.*

***Kalit so'zlar:** Inflyatsiya, Markaziy bank, pul-kredit siyosati, foiz stavkalari, pul massasi, likvidlik, bank tizimi, depozit siyosati, tijorat banklari, pul emissiyasi.*

Inflyatsiya har qanday mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim va doimiy e'tibor talab qiluvchi jarayonlardan biridir. Ushbu jarayon iqtisodiy barqarorlik, aholi farovonligi va biznes muhitining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiyaning haddan tashqari yuqori yoki past darajada bo'lishi iqtisodiy tizimda jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, Markaziy bank inflyatsiya darajasini tartibga solish va boshqarish orqali iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Markaziy bankning asosiy maqsadlaridan biri mamlakatda narxlar barqarorligini saqlashdan iborat. Narxlar barqarorligi, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishning kafolatlaridan biri hisoblanadi. Agar inflyatsiya darajasi me'yordan oshib ketsa, iste'mol tovarlari va xizmatlarning narxi tez sur'atda ko'tariladi, bu esa aholi real daromadlarining kamayishiga olib keladi. Aksincha, inflyatsiyaning haddan tashqari past darajasi iqtisodiy turg'unlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, Markaziy bank inflyatsiyani maqsadli darajada ushlab turish uchun turli mexanizmlardan foydalanadi¹.

Inflyatsiya har qanday iqtisodiyot uchun muhim makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib, uning o'sishi yoki pasayishi iqtisodiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiyaning nazorat qilinishi aholining farovonligi, ishlab chiqarishning samaradorligi va umuman iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog'liq. Inflyatsiyaning oshishi iste'mol tovarlari va xizmatlar narxlarining o'sishiga sabab bo'lib, aholi real daromadlarining pasayishiga olib keladi. Shu sababli, inflyatsiya darajasiga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash va ularni boshqarish iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Inflyatsiyaga ta'sir qiluvchi omillar ichki va tashqi omillarga bo'linadi. Ushbu omillar inflyatsiyaning shakllanishi va dinamikasiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

Inflyatsiyaning shakllanishida ichki omillar muhim rol o'ynaydi. Bu omillar mamlakat ichkarisidagi iqtisodiy jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, narxlar darajasining o'zgarishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi (1-jadval):

1-jadval

Inflyatsiyaga ta'sir qiluvchi ichki omillar²

Omillar	Keltiradigan natijasi
<i>Pul massasi hajmi</i>	Markaziy bank tomonidan iqtisodiyotga chiqarilgan pul miqdori ortishi narxlarning oshishiga olib kelishi mumkin.
<i>Foiz stavkalari</i>	Kredit foiz stavkalari pasayganda, iqtisodiyotda pul muomalasi ko'payadi va bu inflyatsiyani oshirishi mumkin.

¹ A.A.Omonov, T.M.Qoraliyev. Pul va banklar: Darslik. - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. - 448 b.

² Muallif tomonidan tayyorlangan

www.tadqiqotlar.uz

<i>Iste'mol talabining ortishi</i>	Aholining daromadi oshsa, talab ham ortadi, bu esa narxlarning o'sishiga olib kelishi mumkin.
<i>Ishlab chiqarish xarajatlari</i>	Ish haqi, xomashyo, energiya va boshqa resurslarning narxi oshganda, mahsulot tannarxi ham ortadi va bu inflyatsiyani kuchaytiradi.
<i>Davlat byudjeti taqchilligi</i>	Davlat xarajatlarining daromadlardan oshib ketishi pul emissiyasiga sabab bo'lib, inflyatsiyaga olib kelishi mumkin.
<i>Soliq siyosati</i>	Soliqlarning oshirilishi ishlab chiqarish xarajatlarini ko'paytirib, mahsulot narxlarining oshishiga sabab bo'ladi.
<i>Milliy valyutaning qadrsizlanishi</i>	Valyuta kursining pasayishi import qilinadigan mahsulotlarning qimmatlashishiga olib keladi va umumiy narx darajasini oshiradi.
<i>Monopoliyalarning ta'siri</i>	Ayrim tarmoqlardagi monopoliyalarning mahsulot narxlarini sun'iy oshirishi inflyatsiyani kuchaytiradi.
<i>Mavsumiy omillar</i>	Ayrim tovarlar, ayniqsa qishloq xo'jaligi mahsulotlari mavsumga bog'liq ravishda narxining o'zgarishi inflyatsiyaga ta'sir qiladi.

Ichki omillarni samarali boshqarish inflyatsiyani nazorat qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Markaziy bank va hukumat ushbu omillarni doimiy ravishda kuzatib borishi va ularga mos ravishda iqtisodiy siyosat choralarini ishlab chiqishi zarur.

Inflyatsiya darajasiga ichki omillardan tashqari, tashqi omillar ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu omillar global iqtisodiyotdagi jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, mamlakat ichkarisida narxlar darajasining o'zgarishiga bevosita yoki bilvosita ta'sir qiladi (2-jadval):

2-jadval

Inflyatsiyaga ta'sir qiluvchi tashqi omillar³

Omillar	Keltiradigan natijasi
<i>Xalqaro xomashyo narxlari</i>	Neft, gaz, metallar va boshqa xomashyo narxlarining oshishi ishlab chiqarish tannarxini ko'tarib, inflyatsiyaga sabab bo'ladi.
<i>Import inflyatsiyasi</i>	Tashqi bozorlardagi inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, import qilinadigan mahsulotlar qimmatlashadi va ichki bozorda ham narxlar oshishiga olib keladi.
<i>Global iqtisodiy inqirozlar</i>	Jahon iqtisodiyotidagi inqirozlar, pandemiyalar yoki moliyaviy inqirozlar inflyatsiya darajasiga ta'sir qiladi.
<i>Geosiyosiy vaziyatlar</i>	Urushlar, siyosiy beqarorlik, sanksiyalar va savdo cheklovlari inflyatsiyaga ta'sir qilishi mumkin.
<i>Tashqi savdo balansi</i>	Eksport va import o'rtasidagi muvozanatsizlik valyuta kursiga va inflyatsiyaga ta'sir ko'rsatadi.
<i>Transport va logistika xarajatlari</i>	Xalqaro yuk tashish xarajatlarining oshishi import mahsulotlari narxini ko'tarishi mumkin.

Tashqi omillarni chuqur tahlil qilish va ularga mos ravishda iqtisodiy choralar ko'rish mamlakat inflyatsiyasini nazorat qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Hukumat va Markaziy bank global iqtisodiy tendensiyalarni hisobga olib, o'z pul-kredit siyosatini shakllantirishi zarur. Aks holda, tashqi bozorlardagi har qanday o'zgarish milliy iqtisodiyotga kuchli inflyatsion bosim keltirib chiqarishi mumkin.

Markaziy bank inflyatsiyani boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Ichki omillar bo'yicha u pul-kredit siyosatini yuritib, pul massasi, foiz stavkalari va likvidlikni tartibga soladi. Inflyatsiya oshganda foiz stavkalari oshiriladi, pasayganda esa arzon kreditlar orqali iqtisodiy faollik rag'batlantiriladi. Tashqi omillar bo'yicha Markaziy bank valyuta siyosati va savdo balansini nazorat qiladi, milliy valyuta barqarorligini

³ Muallif tomonidan tayyorlangan
www.tadqiqotlar.uz

ta'minlab, import inflyatsiyasining oldini oladi. Shuningdek, global iqtisodiy o'zgarishlarga mos ravishda choralar ko'rib, iqtisodiy barqarorlikni saqlashga harakat qiladi. Shu orqali inflyatsiyani jilovlab, narxlar barqarorligini ta'minlaydi.

Markaziy bank inflyatsiya darajasini boshqarishda asosiy rol o'ynaydi va bu jarayonda quyidagi vazifalarni bajaradi (3-jadval):

3-jadval

Inflyatsiya darajasini boshqarishda Markaziy bankning vazifalari⁴

Vazifalari	Vazifalarning mohiyati
<i>Pul-kredit siyosatini yuritish</i>	Pul massasi hajmini nazorat qilish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash. Foiz stavkalarini oshirish yoki pasaytirish orqali kreditlash sharoitlarini tartibga solish
<i>Valyuta siyosatini boshqarish</i>	Milliy valyuta kursining barqarorligini saqlash orqali import inflyatsiyasini jilovlash. Valyuta intervensiyalari orqali bozordagi keskin tebranishlarni yumshatish
<i>Bank tizimi likvidligini nazorat qilish</i>	Tijorat banklariga ajratiladigan kreditlar hajmini tartibga solish, majburiy zaxira talablarini belgilash orqali kredit bozoriga ta'sir qilish
<i>Narxlar barqarorligini ta'minlash</i>	Ichki talab va taklifni muvozanatlashtirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish
<i>Inflyatsion kutilmalarni boshqarish</i>	Jamiyat va tadbirkorlarning iqtisodiy ishonchini oshirish uchun barqaror pul-kredit muhitini yaratish

Umuman olganda, Markaziy bank inflyatsiyani boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlik va barqaror o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. U amalga oshiradigan siyosat iqtisodiy islohotlarning samaradorligini oshirishga va iqtisodiyotning barqaror

⁴ <https://cbu.uz/> – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki sayti
www.tadqiqotlar.uz

rivojlanishiga zamin yaratishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Markaziy bank inflyatsiya darajasini boshqarishda asosiy rol o'ynab, pul-kredit siyosati, foiz stavkalari, valyuta kursi va bank tizimi likvidligini tartibga solish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Inflyatsiyaning ortiqcha oshishi yoki pasayishi iqtisodiyotga salbiy ta'sir qiladi, shuning uchun Markaziy bank muvozanatni saqlashga harakat qiladi. Ichki va tashqi omillarni hisobga olib, pul massasi va kreditlash sharoitlarini nazorat qiladi. Shuningdek, inflyatsion kutilmalarni boshqarish orqali iqtisodiy ishonchni mustahkamlaydi. Uning samarali siyosati mamlakat iqtisodiyoti barqarorligi va aholining farovonligiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 1995-yil 21-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida" 154-I-sonli Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-noyabrda "Inflatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish orqali pul-kredit siyosatini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni
3. A.A.Omonov, T.M.Qoraliyev. Pul va banklar: Darslik. - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. - 448 b.
4. I.R.Toymuhamedov, R.R.Tojiyev, A.A.Azlarova, N.R.Bazarova, N.G'.Sattorova.Pulvabanklar.Darslik. –T.:“Innovatsion rivojlanish nashriyot –matbaa uyi”, 2021 yil, 408 b.
5. Jo'rayev T.T., Hamdamov M.A. Iqtisodiyot nazariyasi. (Darslik). "Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi", 2024. 504 bet.
6. <https://cbu.uz/> – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki sayti
7. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti